

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Hemminki, Tiina

Title: Velka on veli maksettaessakin

Year: 2017

Version:

Please cite the original version:

Hemminki, T. (2017, 28.2.2017). Velka on veli maksettaessakin. Tietysti.fi.
<http://www.aka.fi/fi/tietysti/blogit/suomalaisen-yhteiskunnan-historia---meniko-se-niin/velka-on-veli-maksettaessakin/>

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

28.2.2017

Velka on veli maksettaessakin

”Luottotiedoton on yhteiskunnan sivussa. Tämä on luottoyhteiskunta. Luottotiedot määrittelevät jo ihmisten välisiä suhteitakin.”

Nuoren aikuisväestön velkaantumisen ongelmat nousivat näyttävästi uutisotsikoihin Helsingin Sanomissa vuoden vaihteessa 2016–2017. Utisoinnissa korostettiin eri asiantuntijoiden suulla, että nuorten ihmisten ajautuminen maksukyvyttömyyteen ja luottotietojen menetykseen ei ole pelkkää nuorten itsensä aiheuttamaa, holtittoman, pikavipeillä ylläpidetyn liian ylellisen elämäntyylin seurausta. Varsinaiset syyt ovat paljon syvemmällä rakenteissa ja koko yhteiskunnan on katsottava tämän vuoksi peiliin.

Maksuhäiriömerkintöjä kertyi syksyllä 2017 yli 370 000:lle ihmiselle, joista miehiä oli kaikissa ikäryhmissä enemmän kuin naisia. Eniten maksuhäiriöitä kertyi 25–34-vuotiaalle, mutta paljon myös muille 20 vuotta täyttäneille alle 65-vuotiaalle, työikäiselle väestölle. Huolestuttavaa on tieto, jonka mukaan uusia maksuhäiriömerkintöjä on kertynyt vuosina 2015–2016 vähemmän kuin 2012–2013, mutta maksuhäiriöisten yhteenlaskettu määrä on jatkanut kasvuaan. Maksuhäiriöistä ei selvitä, ja niitä kertyy yhä useammalle.

Pikavipit ovat yksi vain yksi, vaikka toki yleisimmin nimetty, ylivelkaantumista aiheuttava tekijä. Nuorella aikuisväestöllä syyt saattavat olla huomattavasti syvemmällä: esimerkiksi liian varhainen kotoa muutto, työttömyys, vanhempien olematon tuki, lastensuojelutausta, mielenterveysongelmat, riippuvuudet ja asunnottomuus ajavat nuoria tarttumaan pikavippeihin ajattelematta niiden pidempiaikaisia seurauksia. Pahimmillaan pikavippejä otetaan aiempien pikavippien takaisinmaksuun. Luottotietojen menetyksen ja maksuhäiriömerkintöjen ongelmaan on herätty ja sitä on alettu hoitaa myös ennaltaehkäisevästi, mutta ilmiön syvempi ymmärtäminen vaatii pidemmän aikavälin perspektiiviä.

Velkaantumisen kulttuurin ymmärtämiseksi sitä on tutkittava pidemmällä aikavälillä kuin pelkkää nykypäivää havainnoimalla. Pelkkien oireiden, tässä tapauksessa maksuhäiriöiden aiheuttamien ongelmien, hoitamisella ei päästä kestävään tulokseen. Siksi historian tutkiminen, opettaminen, oppiminen ja ymmärtäminen on tärkeää. Tietääksemme, millainen yhteiskunta on, mistä se kärsii ja mitkä tekijät sitä kannattelevat, auttavat meitä selviämään niistä syistä, jotka aiheuttavat epätoivottuja oireita nyky-yhteiskunnassamme.

Lainamarkkinat ennen pankkeja

Virallisten lainanantajien, kuten pankkien, historia on lopulta lyhyt. Sitä ennen lainaa saatiin yleensä yksityisiltä ihmisiltä ja kotitalouksilta. Esimerkiksi säästöpankkitoiminta, joka kulki virallisen pankkilaitoksen kärjessä, vahvistui Suomessa vasta 1800-luvun jälkipuoliskolla. Lainanantajana se ohitti yksityiset velkojat yleensä vasta 1900-luvun alussa.

Yksityiset lainamarkkinoilla oli jo pitkä menneisyys 1800-luvun jälkipuolella. Sille oli tyypillistä vastavuoroinen avunanto, josta ei välttämättä tehty mitään kirjallista todistetta. Ruotsin valtakunnan vuoden 1734 lain kauppakaareissa toki säädettiin, että velka oli sovittava kahden todistajan läsnä ollessa ja tästä oli tehtävä myös velkakirja. Käytännössä näin ei yleensä tapahtunut – etenkin maaseutuyhteisöissä, pienimuotoisessa ja arkisessa lainanannossa. Raamatussa puolestaan kehoitettiin laupeuteen, lainaa tarvitseville lainaamiseen mutta myös omien velkojen takaisinmaksuun. Lainan saaminen ei yleensä ollut niinkään varallisuudesta kuin omasta maineesta, luottamuksesta ja kunnian kiinni. Köyhän velka oli toki pienempi kuin rikkaan, mutta ensin mainitullekin oli järkeä lainata.

Monelle velka oli selviytymiskeino, jonka avulla päästiin yli erilaisten kriisien, onnettomuuksien ja epäonnen aiheuttamista hetkistä. Velka oli toisaalta kiinni myös elämänvaiheesta, joista erityisesti korostui noin 30-vuotiaiden perheen ja kotitalouden perustamisen aika. Nuoret talollispariskunnat joutuivat maksamaan suuriakin summia tilan perineen isännän tai emännän sisaruksille, mikä yleensä maksettiin pitkän ajan kuluessa. Suuremmat investoinnit eivät olleet yleensä millekään yhteiskuntaryhmälle mahdollisia ilman vierasta pääomaa – velkaa.

Omien varojen yli eläminen tai ylivelkaantuminen ei ollut varhaismodernina aikana poikkeuksellista. Aatelissäädystä, jonka kuului ylläpitää säätynsä mukaista elämää ja siten erottautua ryhmänä muista, oltiin totuttu keskinäiseen lainanantoon ja huomattavaankin ylivelkaantumiseen. Konkurssejakin tehtiin ja ne saattoivat olla tuhoisia. Mutta maaseudulla, jossa suurin osa asui, omien varojen yli eläminen ei aiheuttanut merkittävää tilanteen heikentymistä. Se oli yleensä vaihe, jonka yli päästiin ja jonka kaikki ymmärsivät. Ylivelkaantuminen kosketti monia elämän eri vaiheissa.

Lainamarkkinat olivat varhaismodernilla maaseudulla yhteisölliset ja paikalliset, sillä useimmiten lainasuhde solmittiin naapurien, kyläläisten tai oman pitäjän väen kesken. Pitäjärajojakin ylitettiin, mutta tämä toi oman hankaluutensa lainasuhteeseen. Apua haettiin ja monesti saatiin myös läheltä, vaikka ei aina. Nykyään lainaa on kyllä tarjolla, mutta se on joko kallista tai siihen vaaditaan korkeat vakuudet ja takuut. Edelleen osa vanhemmista lainaa apua tarvitseville lapsilleen ja lähipiiristä saadaan velkaa erilaisten ongelmien ratkaisuun, mutta se ei tavoita kaikkia.

Lainan saamiseen vaikutti osapuolten tieto toisistaan. Ensinnäkin lainan tarvitsijan tuli tuntea niitä, joilla oli toisaalta mahdollisuuksia antaa lainaa, toisaalta halu lainaa juuri hänelle. Lainan myöntäjä tarvitsi siis tietoa lainan pyytäjistä kyetäkseen arvioimaan tämän luotettavuutta takaisinmaksun osalta. Toiseksi lainasuhteen aikana lainan myöntäjä oli yleensä halukas seuraamaan, miten lainan saaja toimi varmistaakseen lainan takaisinmaksun. Keskeistä oli luoda ja ylläpitää omaa mainetta ja hyviä suhteita, ilman niitä oli helposti pulassa. Kunniattomasti ja epärehellisesti käyttäytynyt tai muuten yhteisön normeja vastaan toiminut ei välttämättä saanut lainaa.

Lainaamisella oli toisinaan hyväntekeväisyydenkin piirteitä, mutta joka kerta velkojalla oli tavoitteena myös oman edun turvaaminen, tavalla tai toisella. Tyypillisesti kyse oli luottamuksellisten suhteiden verkoston luominen ja vahvistaminen, millä oli merkitystä aikana, jolloin yhteiskunnan tarjoama turva oli vähäisempää ja arkinen tiedonkulku tapahtui muodollisten medioiden sijaan enemmänkin henkilökohtaisissa kohtaamisissa. Luottamukselliset suhteet toivat turvaa, tietoa ja mahdollisuuden vaikuttaa pitkällä aikavälillä.

Muutos kohti yhä muodollisempaa velanantoa voimistui 1800-luvun alun maaseudulla ja lainanantaminen alkoi saada myös voimakkaampia taloudellisen hyödyn tavoittelun piirteitä. Lainamarkkinoille tuli uudennlaisia toimijoita, jotka muokkasivat totuttuja malleja. Pitäjänpankkiirimaaisesti käyttäytyvät vauraat talonpojat sijoittivat ylimääräistä varallisuuttaan antolainaukseen, poikkeuksellisen usein korkoa ja velkakirjaa vastaan lainaamalla. Tällä tavoin toimineista henkilöistä on löytynyt tietoa Pohjanlahden molemmin puolin. Keskeistä on, että väestöt alkoivat vähitellen tottua uudennlaisiin lainamarkkinoihin, uusien toimijoiden määrittelyyn lainasuhteeseen vaadittavasta luottamuksesta.

Kohti kokonaisvaltaista velan hyväksymistä

Yhteiskunnasta ei ole tullut luottoyhteiskuntaa, se on ollut sitä aina. Ilman luottamusta, sosiaalisia suhteita, taloudellinen toiminta on ollut käytännössä mahdotonta sen jokaisella tasolla. Ihmisten on aina täytyntä vakuuttaa muita omasta luotettavuudestaan. Kohde on muuttunut: ennen täytyi vakuuttaa muita yhteisön jäseniä, nyt kasvottomia rahoitusalan toimijoita. Sosiaalista luototustakaan ei voi saada ongelmatilanteiden ratkaisemiseen, mikäli joutuu työskentelemään nollatuntisopimuksella henkilöstövuokrausfirmoille eikä näin saa mitään takuuta minimituloista.

Kaikille velka ei kuitenkaan ole ihanteellinen ja toivottu ratkaisu. Opintotuen opintolainan valtiontakausta voi ensi syksystä alkaen saada maksuhäiriöistä huolimatta. Aiemmin tämä on ollut mahdotonta ja ajanut maksuhäiriömerkinnän saaneita opiskelijoita toimeentulotuen piiriin. Päätöstä ja sen seurausta arvioidaan eri suunnista: toisaalta se asettaa opiskelijat samalle viivalle, kun kaikki saavat tukea, joka on maksettava ajallaan pois. Toisaalta sen

nähdään aiheuttavan pakollista lainanottoa, joka lähtökohtaisesti koetaan vääräksi, kun muiden väestöryhmien tuloihin ei sisällytetä velkaa.

Hallittu velkaantuminen oli ja on hyödyksi sekä yksilölle että yhteiskunnalle.

Sadoissatuhansissa liikkuva luottotiedottomien määrä sen sijaan on uhka kansantaloudelle ja ilmiö aiheuttaa yksilötasolla suuria ongelmia esimerkiksi asunnon saannin suhteen.

Laajemmat seuraukset koskettavat aina esimerkiksi pimeiden asuntomarkkinoiden ja yhteiskunnallisen hajaannuksen voimistumista.

Velka on veli myös takaisinmaksun hetkellä – sitä ei voida ottaa muuten kuin sillä periaatteella, että se myös maksetaan. Velka on myös hyväksyttävä osaksi elämää ja taloutta sen joka tasolla, ja on hyvä asia, että nykypäivänä velkaa voi saada virallisilta rahoitusalan toimijoilta epämuodollisten suhteiden sijaan. Kun lainansaanti ei riipu suhteista, velan tarvitsijat ovat periaatteessa tasa-arvoisemmassa suhteessa keskenään.

Se, mitä menneisyyden yksityisiltä lainanantajilta voimme oppia, on lopulta yksinkertaista ja helppoa: toisen ihmisen ymmärrys ja tähän luottaminen. Omien varojen yli voidaan toisinaan, mutta sen ei saa antaa leimata loppuelämää eikä se saa muodostaa esteitä. Talouden hallinnan opit tulisi saada jo kotoa, ja niitä pitää syventää koulussa ja yhteiskunnallisissa keskusteluissa. Pahastikin ylivelkaantuneet voivat selvitä, kun heitä kohdellaan kunnioittavasti ja tarjotaan välineitä tilanteen ratkaisemiseen.

Ennen kaikkea olemme yhdessä vastuussa siitä holtittoman kuluttamisen kulttuurista, joka kehottaa elämään hetkessä ja miettimään seurauksia vasta huomenna. Erityisesti nuoren aikuisväestön kohdalla tämä muodostuu ongelmaksi, kun itsenäistymisen seurauksena koetaan asioita niistä tietämättöminä. Aikuisten esimerkin sokea seuraaminen voi olla tuhoisaa, mikäli se tapahtuu liiallisen velkaantumisen seurauksena. Yhtä lailla markkinoilla on oltava vastuunsa: rahaa ei voi sysätä loputtomasti ja antaa velkaantuneen kärsiä kaikista ongelmista. Pelkkä nuorten tai muiden velkaantuneiden syyttäminen omista ongelmistaan on vastuunpakoilua, josta kärsii koko yhteiskunta.

Teksti: Tiina Hemminki

Kuvat: Birgitta Kemppainen ja Pond5.com

Viimeksi muokattu 28.2.2017